EKONOMICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

Strieborná ekonomika v slovenskom, európskom a svetovom kontexte

Viliam Páleník a kolektív

Bratislava 2012

Autorský kolektív:

Ing. Tomáš DOMONKOS, PhD.(kap. 5.3)
Ing. Gabriela DOVÁĽOVÁ, PhD. (kap. 1)
Ing. Veronika HVOZDÍKOVÁ, PhD. (kap. 2)
Ing. Ivan LICHNER (kap. 5.2)
Mgr. Ing. Michal PÁLENÍK, PhD. (kap. 4 a 5.1)
RNDr. Viliam PÁLENÍK, PhD., h. doc. (kap. 3)
Doc. Ing. Iveta PAUHOFOVÁ, CSc.(kap. 4 a 5.1)
Bc. Kristína PETRÍKOVÁ (kap. 3)
Ing. Marek RADVANSKÝ (kap. 5.2)

Oponenti:

Ing. Karol Frank, PhD.
Doc. PhDr. Stanislav Konečný, PhD.
Doc. Ing. Anna Pilková, PhD., MBA

Práca je súčasťou riešenia projektu APVV-0135-10 Strieborná ekonomika ako potenciál budúceho rastu v starnúcej Európe.

Jazyková úprava: Mgr. Judita Kissová

Technické spracovanie: Iveta Balážová

Tlač: LI-NOX s. r. o., Rimavská Sobota

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2012

ISBN 978-807144-205-9

OBSAH

ZOZNAM TABULIEK A GRAFOV 6

ÚVOD 11

POJMOVÝ APARÁT 15

1 STRIEBORNÁ EKONOMIKA V DOMÁCEJ A SVETOVEJ LITERATÚRE 23
1.1 Demografický a spoločenský rozmer starnutia populácie v Európe 25
1.1.1 Fakty, trendy a nové perspektívny z pohľadu demografických a spoločenských zmien 25
1.1.2 Starnutie populácie v kontexte politík Európskej únie 29
1.2 Ekonomický rozmer starnutia populácie v Európe 33
1.2.1 Kúpna sila 34
1.2.2 Úspory 45
1.2.3 Spotreba domácností 50
1.2.4 Nové príležitosti pre inovatívne firmy ako reakcia na potreby strieborných 68
1.2.5 Export 78

2 STARNUTIE POPULÁCIE A STRIEBORNÁ EKONOMIKA V EÚ A VO SVETE 83
2.1 Demografický kontext starnutia populácie v Európe 85
2.1.1 Najnovšie trendy vo vývoji demografického profilu Európy 86
2.1.2 Zmeny v dynamike starnutia európskej populácie 91
2.2 Starnutie populácie a strieborná ekonomika v agende EÚ 101
2.2.1 Od výzvy k príležitosti – koncepcia striebornej ekonomiky 105
2.2.2 Potenciál striebornej ekonomiky 109

2.3 Starnutie vo svete z pohľadu potenciálu exportu striebornej ekonomiky EÚ do ostatných ekonomických centier sveta 112
2.3.1 Globálny rozmer demografického prechodu 113
2.3.2. Existujúce obchodné vzťahy a ekonomická sila hlavných obchodných partnerov EÚ 120
2.3.3 Osobitosti procesu starnutia populácií exportných partnerov EÚ 130

3 STRIEBORNÁ EKONOMIKA V KONTEXTE POLITÍK EÚ – INÝ POHĽAD NA PREDLŽOVANIE ŽIVOTA 159

3.1 Európska únia a regióny 164
3.2 Oblasti potenciálneho rozvoja 170
3.2.1 Pôdohospodárstvo a potravinársky priemysel 172
3.2.2 Stavebníctvo 173
3.2.3 Doprava 176
3.2.4 Ubytovacie a stravovacie služby, zábava a rekreácia 177
3.2.5 Technológie pre strieborný trh 179
3.2.6 Zdravotníctvo a sociálna pomoc 183
3.2.7 Finančné a poisťovacie služby 187
3.2.8 Vzdelávanie 189

4 SÚVISLOSTI STARNUTIA EURÓPSKEJ POPULÁCIE VO VÄZBE NA FORMOVANIE DOPYTU SENIOROV 192

4.1 Metodologické aspekty predmetu skúmania 194
4.2 Potenciál striebornej ekonomiky v regiónoch a krajinách EÚ na báze štruktúry dopytu obyvateľstva formovanom príjmami a demografické charakteristiky 198
4.2.1 Príjmy vo väzbe na demografické charakteristiky 198
4.2.2 Potenciál striebornej ekonomiky na báze dopytu formovanom príjmami seniorov v regiónoch a krajinách EÚ..... 215

4.2.3 Vplyv starnutia populácie na formovanie potenciálneho dopytu slovenských seniorov a niektoré riziká vývoja ich budúcich príjmov 221

5 METODOLÓGIA MODELOVANIA EFEKTOV STRIEBORNEJ EKONOMIKY 233

5.1 Metodológia skúmania potrieb a správania seniorov (domácností dôchodcov) v krajinách EÚ 233
5.1.1 Metodologické aspekty predmetu skúmania 235
5.1.2 Východiská a vymedzenie predmetu skúmania 236
5.1.3 Charakteristika zdrojov 242
5.1.4 Hypotézy a metodický aparát 249
5.2 Metodológia modelovania potenciálu uspokojenia dopytu starších 253
5.3 Metodológia modelovania možností exportu tovarov a služieb v kontexte striebornej ekonomiky 261

ZÁVERY A ZHRNUTIE 267

PRÍLOHY 275

LITERATÚRA 278

ÚVOD

Európska únia v posledných rokoch zažíva prudké starnutie populácie, ktoré je spôsobené hlavne zvyšujúcou sa očakávanou dĺžkou dožitia v kombinácii s nízkou mierou pôrodnosti. Toto je považované za jednu z hlavných európskych výziev v nadchádzajúcich rokoch, ovplyvní to našu konkurencieschopnosť v rámci svetových regiónov a tým aj ekonomický rast a zamestnanosť. Bude nevyhnutné pretransformovať sociálne systémy, ktoré v mnohých prípadoch nie sú nastavené na zaťaženie predlžujúcimi sa dôchodkami.

Väčšinou sa analyzujú negatívne dopady starnutia obyvateľstva na verejné financie vyspelých štátov, teda neustále zvyšovanie nákladov na zdravotníctvo, starobné dôchodky, dlhodobú starostlivosť. Menšia pozornosť sa venuje vplyvu starnutia na národné hospodárstvo z pohľadu zmien v objeme a štruktúre ponuky a dopytu po výrobkoch, službách, pracovnej sile a kapitále. Úzko to súvisí s pojmom strieborná ekonomika, ktorá vychádza zo striebristej farby šedivejúcich vlasov starnúcej populácie a voľne by sa dala definovať ako potenciál, ktorý predstavujú inovatívne produkty a služby vyvinuté pre zvyšovanie kvality života v narastajúcom veku. Stále viac ľudí si uvedomuje tento rastúci priestor, ktorý sa na trhu naskytol práve vďaka starnúcim spoluobčanom.

Prvá z piatich kapitol tejto publikácie približuje názory domácich, ale aj zahraničných autorov na problematiku striebornej ekonomiky. Obsahuje jednak demografický a spoločenský rozmer starnutia populácie, no väčší dôraz je kladený na jeho ekonomický

rozmer. V práci je podrobnejšie rozpracovaná problematika kúpnej sily, úspor a spotreby strieborných spotrebiteľov. V závere sú uvedené vybrané medzinárodné skúsenosti s vplyvom starnutia populácie na agregátny dopyt a na zmenu štruktúry spotreby najmä z Nemecka, Veľkej Británie, Belgicka a Francúzska. V súvislosti so starnutím populácie sa do popredia dostávajú nové príležitosti pre inovatívne firmy, ktoré napomáhajú zlepšovať kvalitu života starších. Preto by sa starnutie populácie nemalo vnímať iba ako hrozba, ale skôr ako príležitosť, ktorú by Slovensko nemalo premrhať.

Druhá kapitola sa najprv venuje problematike starnutia populácie v Európe, kde analyzuje najnovšie tendencie a zmeny v demografických trendoch v posledných rokoch, porovnáva priebeh procesu starnutia v geografických regiónoch Európy a napokon charakterizuje zmenu v chápaní procesu starnutia od hrozby smerom k príležitosti, a to k takej, ktorej využitie by mohlo prispieť k hospodárskemu rastu, resp. povedie k ekonomickým benefitom. V ďalšej časti predstavuje problematiku starnutia populácie v celosvetovom rozmere a identifikuje rozvíjajúce sa ekonomiky ako tie, ktoré dnes čelia najvyššej dynamike starnutia svojich populácií. V práci ďalej selektujeme hlavných obchodných partnerov EÚ a napokon definujeme štádium demografického prechodu u týchto partnerov s cieľom potvrdiť existenciu potenciálu rozvoja strieborného trhu u hlavných obchodných partnerov EÚ i SR, a tým identifikovať potenciálne exportné teritóriá s vysokou pravdepodobnosťou uplatnenia sa striebornej produkcie (výrobky a služby určené pre populáciu seniorov) vyrobenej v Európe či na Slovensku.

Tretia kapitola sa zameriava na striebornú ekonomiku v kontexte politík EÚ v členení na jej hlavné produkčné sektory.

Štvrtá kapitola skúma súvislosti starnutia európskej populácie vo väzbe na formovanie dopytu, lebo nastúpený trend starnutia európskej populácie predstavuje vzhľadom na veľkosť a stabilitu príjmov strieborných príležitosť saturovať ich potreby rozšírením trhu tovarov a služieb v smere zabezpečenia rastu spotreby. Kapitola je orientovaná na zistenie potenciálu dopytu strieborných spotrebiteľov formovanom ich príjmami v jednotlivých regiónoch a krajinách EÚ. Skúmané sú vzťahy medzi príjmami aktívneho obyvateľstva a populácie v poproduktívnom veku. V prípade Slovenska je analyzovaná aj stratifikácia príjmov obyvateľstva na regionálnej báze.

Piata kapitola má metodologický charakter a zameriava sa na analýzu dostupnosti dát o striebornej ekonomike a vhodných modelových aparátoch. Je orientovaná na metodologické aspekty skúmania potrieb a správania seniorov v jednotlivých krajinách EÚ, s dôrazom na príjmovú stránku a spotrebiteľské správanie sa. Formulované sú východiská pre skúmanie, ako aj charakteristika údajovej základne a zdrojov používaných dát. Hypotézy predpokladajú dosiahnutie takých parametrov zo skúmanej oblasti, ktoré budú predstavovať rámec pre možnú diskusiu o vplyve štruktúry dopytu seniorov (domácností) na jednotlivé segmenty slovenského exportu. Cieľom je tiež zistiť, či štruktúra ponuky tovarov a služieb na Slovensku bude schopná pokryť potreby seniorov identifikované z analýzy zmien potrieb a správania sa seniorov na Slovensku a v krajinách EÚ. Tento modifikovaný domáci dopyt podmienený výraznými očakávanými demografickými zmenami v priebehu nadchádzajúcich dvoch dekád, kedy intenzita starnutia na Slovensku bude patriť k jednej z najvyšších v EÚ, bude hlavným determinantom štrukturálnych zmien v domácej ekonomike, prípadne zmeny importného

správania. Túto zmenu možno očakávať, pokiaľ nedôjde k saturácii tohto dopytu z domácich zdrojov. V prípade adaptácie ekonomiky pre potreby seniorov bude možné identifikovať možnosti exportu týchto tovarov a služieb do EÚ a získať tak potenciál pre dosahovanie ekonomického rastu. Uvedený potenciál bude kvantifikovaný modelom zahŕňajúcim tak dopytovú ako aj ponukovú stránku ekonomiky. Ako najvhodnejšie sa v súčasnosti javí využitie štruktúrneho modelu všeobecnej ekonomickej rovnováhy CGE tak, aby bolo možné identifikovať kľúčové sektory podmieňujúce schopnosť ekonomiky adaptovať sa na príslušný štrukturálny šok.

Táto publikácia vznikla v rámci projektu APVV č. 0135-10 *Strieborná ekonomika ako potenciál budúceho rastu v starnúcej Európe* ako výstup jeho kvalitatívnej časti. Jej cieľom je poskytnúť slovenskému čitateľovi relatívne široký pohľad na problematiku striebornej ekonomiky. Snažili sme sa pritom pozrieť na niektoré otázky z rôznych pohľadov, napríklad na regionálnu sieť SEN@ER vo svetovom, európskom i slovenskom kontexte. Veríme, že prvá publikácia tohto obsahu na jednej strane poskytne slovenskému čitateľovi nové poznatky a pohľady, na druhej strane vyvolá úvahy, otázky a podnetné kritické komentáre, ktoré si autorský kolektív rád vypočuje.

Strieborná ekonomika v slovenskom, európskom a svetovom kontexte

Autori: Viliam Páleník a kolektív

1. vydanie

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Telefón: 421-2-52 49 70 53, 421-2-52 49 83 07,
Fax: 421-2- 52 49 51 06
E-mail: viliam.palenik@savba.sk
<http://www.ekonom.sav.sk>